

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2023.i40.p.19

VITALIY M. KOROL

Zaporizhzhia National University (Ukraine)
Sumy State University (Ukraine)

ACTIVITIES OF THE REPUBLICAN TRUST “UKRSILPROMBUD” IN SUMY REGION DURING POST-WAR TIME (1947–1954)

Abstract. *The article is devoted to analyzing the characteristic features and peculiarities of the organization and functioning of the “Ukrsilprombud” trust, as well as its role in the recovery and development of the economy and infrastructure in Sumy region in the post-war period.*

The Republican Construction and Assembly Trust “Ukrsilprombud” existed during 1947-1954 and was an economic unit subordinated to the Ministry of Agriculture of the Ukrainian SSR. The trust specialized in constructing machine-tractor stations, machine-tractor workshops and other objects that were supposed to ensure the mechanization of agriculture.

The research highlights the formation and development of the organizational structure of the trust. The regional division of “Ukrsilprombud” – the Sumy Regional Construction and Installation Office – operated in Sumy oblast. The level of financing of this enterprise and the state of its provision of building materials and qualified personnel are characterized.

It was revealed that a lagging pace, non-fulfilment of plans, violation of the order and unevenness of work in the districts of Sumy region characterized the trust’s participation in reconstruction. The leading cause of these phenomena was the ineffectiveness of the system of organizing the process at both the state and regional levels, manifested by insufficient funding, a lack of construction materials, a shortage and low qualification of workers. Sometimes the negative impact on the productivity of construction organizations was caused by a subjective factor – negligence and corruption on the part of managers.

The research is based on materials from the funds of the Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine and the State Archive of Sumy Region, as well as information from the local press issued in the late 1940s – early 1950s.

Keywords: *trust “Ukrsilprombud”, post-war recovery, construction, countryside, machine-tractor stations, machine-tractor workshops, production infrastructure, Sumy region.*

Citation. Korol V.M. Activities of the Republican Trust “Ukrsilprombud” in Sumy Region during Post-war time (1947–1954). *Sumskyi istoryko-arkhivnyy zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XL. 2023. Pp. 19-26. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2023.i40.p.19

КОРОЛЬ В.М.

Запорізький національний університет (Україна)
Сумський державний університет (Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ТРЕСТУ “УКРСІЛЬПРОМБУД” НА СУМЩИНІ У ПОВОЄННИЙ ЧАС (1947–1954 рр.)

Анотація. *Стаття присвячена аналізу характерних рис і особливостей організації та функціонування тресту “Укрсільпромбуд”, а також його ролі у відновленні та розбудові економіки й інфраструктури на Сумщині в повоєнний час.*

Республіканський будівельно-монтажний трест “Укрсільпромбуд” існував протягом 1947-1954 рр. і був господарською одиницею, підпорядкованою Міністерству сільського господарства УРСР. Передусім трест спеціалізувався на будівництві машинно-

тракторних станцій, машинно-тракторних майстерень та інших об'єктів, які мали забезпечувати механізацію сільського господарства.

У дослідженні висвітлено формування і розвиток організаційної структури тресту. На Сумщині діяв регіональний підрозділ “Укрсільпромбуду” – Сумська обласна будівельно-монтажна контора. Охарактеризовано рівень фінансування цього підприємства і стан забезпеченості його будівельними матеріалами та кваліфікованими кадрами.

Виявлено, що участь тресту у відбудові позначалася відставанням темпів, невиконанням планів, порушенням черговості та нерівномірністю проведення робіт в районах Сумської області. Головною причиною цих явищ стала неефективність системи організації процесу як на рівні держави, так і регіону, проявами якої стали недостатнє фінансування, нестача будівельних матеріалів, дефіцит та низька кваліфікація робітничих кадрів. Негативний вплив на продуктивність роботи будівельних організацій часом справляв суб'єктивний фактор – недбалість і корупція з боку керівників.

Дослідження базується на архівних матеріалах та інформації обласної преси другої половини 1940-х – початку 1950-х рр.

Ключові слова: трест “Укрсільпромбуд”, повоєнна відбудова, будівництво, сільська місцевість, машинно-тракторні станції, машинно-тракторні майстерні, виробнича інфраструктура, Сумщина.

Цитування. Король В.М. Діяльність республіканського тресту “Укрсільпромбуд” на Сумщині у повоєнний час (1947–1954 рр.) // Сумський історико-архівний журнал. №XL. 2023. С.19-26. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2023.i40.p.19

У наші дні Україна зазнає катастрофічних руйнувань з боку російських окупантів. І вже сьогодні ми маємо наперед думати про перспективу відновлення та подальшої розбудови як зруйнованих міст, так і сільської місцевості. Востаннє відбудовчі процеси схожих масштабів країна переживала лише після Другої світової війни. Тому існує необхідність всебічно дослідити усі аспекти згаданих процесів минулого, щоб скористатися позитивним досвідом та уникнути помилок тих часів.

Тематика повоєнного відновлення економіки включно з розбудовою виробництва та інфраструктури на селі доволі активно розроблялася радянськими вченими. Зокрема, увагу привертають роботи В. І. Юрчука, І. П. Кожукала та колективу науковців під керівництвом О. В. Краснова (Юрчук, Кожукало, 1986; Борьба партии, 1978). Крім спеціальних розвідок цей напрям знайшов висвітлення і в узагальнювальних фундаментальних історичних працях, тенденція до створення яких спостерігалася в часи т. зв. “застою”. Так, повоєнній відбудові сільської місцевості присвячені 2-й том “Історії селянства Української РСР”, 2-й том видання “Розвиток народного господарства Української РСР (1917-1967)” і 6-й том праці “История социалистической экономики СССР” (Розвиток народного, 1967; Історія селянства, 1967; Історія соціалістической, 1980).

Проте радянська історіографія цього питання є помітно тенденційною в оцінках і висновках. Усі наукові роботи тієї доби обов'язково писалися відповідно до установок комуністичної ідеології та офіційної точки зору влади на минуле. При чому одним з ключових елементів цих досліджень неминуче ставало обґрунтування твердження про керівну і організуючу роль партії у справі відновленні народного господарства.

У незалежній Україні вчені отримали змогу дослідити повоєнну відбудову інфраструктури сільської місцевості неупереджено, вже з об'єктивних позицій. Зокрема, варто згадати праці О.Г. Бажана і В.К. Барана, в яких узагальнено аналізується процес відновлення економіки села у другій половині 1940-х – на початку 1950-х років (Бажан, 2005; Баран, 2003).

Розвиток економічної та соціальної інфраструктури, житлове і громадське будівництво на селі цього періоду вивчають В.В. Мічуда, В.В. Ревенко, І.В. Сушик, Т.В. Терещенко і О. О. Тітіка (Мічуда, 2005; Ревенко, 2010; Сушик, 2012; Терещенко, 2016; Тітіка, 2015).

Проте науковці здебільшого фокусуються на узагальненому аналізі результатів відбудови, залишаючи поза полем зору або лише мимобіжно торкаючись низки аспектів процесу відновлення: організації, проектування, матеріального і кадрового забезпечення тощо.

Практично відсутні історичні праці, які б присвячувалися дослідженню конкретних структур і спеціалізованих об'єднань, що в повоєнний час безпосередньо займалися відповідальними будівельними роботами для потреб сільської місцевості. У цьому відношенні значну увагу привертає Республіканський будівельно-монтажний трест "Укрсільпромбуд" (рос. "Укрсельпромстрой"), що в той період розгорнув свою діяльність у масштабах всієї території України.

Мета цієї статті – на прикладі Сумської області проаналізувати особливості організації та функціонування тресту "Укрсільпромбуд" на місцях, а також його роль і значення для відновлення та розбудови економіки й інфраструктури на периферії у повоєнний час.

Республіканський будівельно-монтажний трест "Укрсільпромбуд" було створено у березні 1947 р. шляхом об'єднання будівельних організацій кількох колишніх міністерств УРСР: землеробства, тваринництва і технічних культур. Базою для формування тресту стала Республіканська будівельно-монтажна контора Міністерства землеробства УРСР і Будівельний трест Міністерства технічних культур УРСР.

"Укрсільпромбуд" вважався самостійною господарською одиницею, підпорядкованою новоствореному Міністерству сільського господарства УРСР. Цей трест мав займатися відновленням і спорудженням нових об'єктів обласного, республіканського чи союзного підпорядкування згідно з річними планами, затвердженими відповідним міністерством (ЦДАВОВУ, Ф. 4873. Оп. 1. Спр. 11: 2-3).

Передусім трест "Укрсільпромбуд" спеціалізувався на будівництві машинно-тракторних станцій (МТС), машинно-тракторних майстерень (МТМ), міжрайонних майстерень капітального ремонту (ММКР) та ремонтно-механічних заводів (РМЗ). Це ті об'єкти, які не лише мали забезпечувати механізацію сільського господарства, але і займалися обслуговуванням та ремонтом техніки різної складності. Такі державні підприємства, приблизно рівномірно розміщені по всій території країни, були своєрідними осередками індустріалізації сільськогосподарського виробництва.

Втім, підрозділи досліджуваного тресту могли братися за проєктні та будівельно-монтажні роботи зі зведення споруд найрізноманітнішого призначення: промислових підприємств, зерносховищ, житла, навчальних закладів тощо.

"Укрсільпромбуд" розпочав свою роботу на Сумщині невдовзі після наказу про його створення. Проте навесні-влітку 1947 р. трест мав у області лише одну керовану з Харкова будівельну ділянку, на якій працювали всього 5 робітників. Цілком зрозуміло, що обсяг робіт, виконуваний організацією в області, був вкрай мізерним (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 2).

Зазначимо, що ще на початку 1945 р. Сумський обласний комітет КП(б)У в своїй постанові доповідав про відновлення усіх 57 МТС, що існували в області до війни. Проте незважаючи на такий бравурний рапорт, зі змісту документів того часу постає зовсім не райдужна картина. Навіть за наявності певної кількості машин МТС зазвичай не мали ремонтної бази, майстерень, гаражів, складів та інших приміщень, що були розграбовані, підірвані чи спалені під час війни (Сумская область, 1963:

379-380). Без цих споруд машинно-тракторні станції являли собою лише нагромадження техніки та механізмів різного рівня справності та придатності, що зберігалася і ремонтувалася під відкритим небом.

Протягом кінця 1943 – другої половини 1947 рр. відбудова МТС здійснювалася силами практично самих працівників станцій та сусідніх колгоспів (Сумська область, 1988: 314, 319). У результаті цього нестача кваліфікованих будівельників не дозволяла провести капітальні будівельні роботи навіть за умови виділення державою необхідних коштів та будматеріалів, а вони до того ж ще й надходили не повністю і не вчасно.

Нарешті у вересні 1947 р. це завдання було централізовано покладено на Сумську обласну будівельно-монтажну контору (БМК), створену наказом Міністерства сільського господарства УРСР у складі тресту “Укрсільпромбуд”. Ця БМК діяла на правах госпрозрахункової організації, маючи власний статутний і амортизаційний фонди, оборотні кошти і банківський кредит (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 4: 1-2).

Початок діяльності обласної БМК “Укрсільпромбуду” був вкрай невдалий. У 1947 р. підприємство зосередило всю свою діяльність лише в Сумах, розбудовуючи місцевий РМЗ. І лише в 1948 р. було розпочато реалізацію запланованих робіт по області. Однак вони здійснювалися дуже повільно, відставання від графіків було катастрофічним. За даними керівника тресту “Укрсільпромбуд” Сумська обласна БМК у першому півріччі 1948 р. виконувала план будівництва МТС лише на 16,6 % (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 1: 38).

Проте надалі поступово темп виконання робіт нарощувався. З одного боку, цьому сприяли звільнення начальника БМК, підозрюваного в корупційних діях, і призначення на цю посаду більш сумлінного керівника. З іншого – налагодженню ефективнішої діяльності сприяло оформлення оптимальної структури підприємства, в складі якого крім підрозділів у Сумах з’явилися ще 5 будівельних ділянок по області (зокрема, в Білопільському, Буринському, Недригайлівському, Штепівському і Ямпільському районах). Річні показники виконання плану зросли і вийшли на рівень майже 70 %, що вже видавалося успіхом (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 10).

Серед об’єктів, розбудованих БМК в Сумській області, були практично всі МТС та МТМ. При чому часто йшлося не лише про створення приміщень господарського призначення (майстерні, гаражі, нафтобази), а й побудову житлових квартирних будинків для працівників.

Крім безпосередньо будівельно-монтажних робіт трест надавав послуги з розробки проєктів та необхідної документації, за якою потім господарським чи підрядним способом зводилися об’єкти різного призначення. В складі Сумської БМК для цього крім будівельних ділянок у якості окремого підрозділу діяло проєктне бюро. Воно виконувало креслення, розрахунки і документацію не лише для розбудови МТС, але й для більшості пунктів контори “Заготзерно” в області (в селах Буринь, Кириківка, Краснопілля, Дубов’язівка та ін.), транспортних підприємств (Недригайлівської та Сумської авторот), переробної промисловості (Буринського, Попівського, Іволжанського, Наумівського спиртзаводів та Сумсько-Степанівського цукрокомбінату) тощо. Серед згаданих проєктних робіт найдорожчими вони виходили для спиртових заводів і сягали до понад 11 тис. крб. (у цінах після грошової реформи 1947 р.). Водночас вартість розробки інженерно-будівельної документації для об’єктів інфраструктури, як правило, не перевищувала 2 тис. крб. (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 22).

Досліджувана організація здійснювала будівельні роботи не лише в районах, але і в самих Сумах. Часом це були заплановані об’єкти, у спорудженні яких був зацікавлений Сумський облвиконком чи Міністерство сільського господарства УРСР, іноді – підрядні замовлення. Цікаво, що на початку 1950-х рр. Сумська ділянка обласної БМК замість

виконання планів розбудови МТС зосередилася на спорудженні квартирного будинку в центрі міста на вул. Жовтневій (зараз Покровська). Щоправда, після здачі в експлуатацію мешканці будинку відразу почали скаржитися на низьку якість виконаних робіт: вікна не зачинялися, труби водогону протікали, фарба на підлогах відшарувалася (Більше жител, 1954: 1).

Загалом мусимо констатувати, що будівництво об'єктів у Сумській області велося з відставаннями від графіків і затягувалося на місяці й навіть роки. Дійшло до того, що в обласній пресі, яка для влади слугувала інструментом пропагандистського супроводу відбудовчого процесу, почали з'являтися матеріали про катастрофічне невиконання термінів спорудження і монтажу об'єктів.

Так, свого часу преса висвітлювала скандальну ситуацію з Михайлівською МТС, яка в березні 1950 р. уклала договір на проведення будівельних робіт із Сумською обласною БМК. Але «сільпромбудівці» не приступили до передбачених робіт навіть наприкінці червня. В Михайлівці чекали на начальника будівельного відділу облуправління сільського господарства, щоб роз'яснити ситуацію на місці. Проте візиту не відбулося. Замість вирішення конфлікту його було банально проігноровано. Публічна претензія із цього приводу від імені керівництва МТС була опублікована в Сумській обласній газеті «Більшовицька зброя» (Голод, 1950: 3).

Значної критики на шпальтах преси на початку 1950-х років зазнавав персонально тодішній начальник Сумської обласної БМК Майський, під керівництвом якого будівельна організація постійно затягувала роботи і порушувала плани здач. Це саме він, за словами кореспондента, займався шкідливими міжвідомчими суперечками в той час, як його головний інженер Козлов «втратив почуття відповідальності за доручену справу» і пиячив (Маляренко, 1953: 3).

Не припинявся і шквал нарікань на якість проведених робіт. На прикладі будівництва Буринської МТС та Конотопської школи механізації сільського господарства газета «Ленінська правда» піддавала нищівній критиці бракоробів з «Укрсільпромбуду». Зокрема, розповідалося про хибно виконану проектну документацію, нерівні стіни, розчин низької міцності, затовстий і неоднаковий розмір швів у цегляному муруванні, прогнуті стропила на даху і таке інше. Все це в перспективі могло стати причиною аварійної ситуації (Дехнич, 1954: 2; Маляренко, 1953: 3).

Проте ясна річ, критиці піддавали лише місцевих керівників і безпосередніх виконавців робіт. Справжні проблеми будівельників, причини відставань від запланованих графіків та низької якості робіт замовчувалися, хоча звіти і листування посадовців того часу рясніють різноманітними наріканнями, претензіями і виправданнями, що інформують про справжню картину досліджуваних подій.

Перш за все, плани, що «спускалися» згори, дуже часто не враховували особливості місцевої обстановки, реальний стан речей на периферії, потреби виробництва та населення, а також самі можливості будівельних організацій.

До того ж необхідно згадати про недостатнє фінансування відновлюваних робіт. І йдеться не лише про обмежену кількість коштів, відведених на будівництво інфраструктури, але й надання їх із запізненням і не в повному обсязі. Наприклад, на кінець 1948 р. Сумська обласна БМК тресту «Укрсільпромбуд» отримала лише 801,6 тис. замість запланованих на рік 1 млн 72 тис. крб (підраховано за (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 11)), а рівень забезпеченості оборотними коштами контори коливався на рівні 15-21 % потреби (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 17).

Для повноцінної масштабного відновлення і подальшої розбудови необхідні були величезні обсяги будматеріалів. Їх дефіцит неминуче гальмував усі відновлювальні роботи. У 1948 р. підрозділи «Укрпромсільбуду» отримували лише 58 % від необхідної

кількості цегли, 53 % – металовиробів, 51 % – в'язучих матеріалів, 36 % – покрівельних матеріалів і 33 % – лісоматеріалів (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 5).

В умовах гострої нестачі будматеріалів, було зроблено ставку на їх виробництво на місцях з наявної сировини. Це дозволяло здешевити продукцію за допомогою зменшення логістично-транспортних витрат. Тому Сумська БМК тресту “Укрсільпромбуд” для забезпечення власних потреб у пиломатеріалах відкрила власний лісопильний завод у селі Неплюєве на півночі області (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 7).

Чинником, що катастрофічно гальмував відбудовчий процес, стала проблема з кадрами. З одного боку, робітників просто не вистачало. Тяжкі демографічні втрати у війні давалися взнаки. Так, середній показник забезпеченості робочою силою за 1949 р. становив всього 61 % (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 6: 7).

З іншого боку, завдяки мобілізації молоді через систему державних трудових резервів відбувався постійний притік робочих рук у будівельну галузь. Проте ці нашвидкуруч підготовлені робітники насправді сильно програвали у кваліфікації попередньому, довоєнному, поколінню своїх колег. Як з гіркою зазначав один з місцевих керівників: “Мати контору і 200 чол. підлітків, які тільки що закінчили 6-місячне навчання, – це не значить що існує будівельна організація” (ДАСО, Ф.Р-3789. Оп. 1. Спр. 6: 21).

Не краща ситуація склалася й із службовцями та керівними кадрами. Порівняно невисока заробітна плата, а ще відсутність додаткового матеріального заохочення, продуктової допомоги і забезпечення житловою площею призводили до значної плинності не лише кваліфікованих робітників, але й інженерно-технічних та конторських працівників.

Частина керівників і посадовців у будівельних організаціях Сумщини було звільнено через їхню непрофесійність. Декого знімали з одночасним висуненням звинувачень у зловживанні службовим становищем, розкраданні та/або розтраті коштів і майна.

Зокрема, у серпні 1948 р. наказом по тресту “Укрсільпромбуд” начальника Сумської обласної БМК Мазурчука звільнено за неефективну роботу і “незаконне використання автотранспорту”. Виявлено, що він в умовах дефіциту транспорту і палива направляв вантажівки своєї організації для потреб м'ясокомбінату, райспоживспілки, хлібозаводу, лазне-прального комбінату і продовольчих магазинів. А ще за державні кошти додатково наймав для своїх справ автомашини у субпідрядників. Разом збитків від таких перевезень нараховано на понад 13 тис. крб. Вочевидь, посадовець з метою особистого збагачення був задіяний у якійсь незаконній комерційній схемі надання транспортних послуг. Справу відразу було передано до прокуратури (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 1: 45-46).

Згодом у комірника облконтори було виявлено нестачу інвентарю на 1,1 тис. крб. Крім того, знайдено сумнівну заборгованість, здійснену колишнім начальником постачання БМК на суму 5,2 тис. крб. Згадані справи в листопаді 1948 р. були передані до суду (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 5: 19).

Викликає певні питання і ситуація з першочерговою виконання сторонніх позапланових підрядів, адже в умовах діючого принципу єдиноначальства керівники будівельних організацій мали змогу визначати пріоритетність об'єктів і порядок виконання робіт у залежності від персональної стимуляції та заохочення з боку замовників.

У вересні 1954 р. під час чергової спроби оптимізації управління трест “Укрсільпромбуд” було передано до Міністерства міського і сільського будівництва УРСР, а через місяць взагалі ліквідовано. В результаті за наказом від 1 жовтня 1954 р. Сумська БМК разом з усіма фінансами, матеріальною базою та кадрами влилася до складу обласного будівельного тресту згаданого міністерства і перестала самостійно існувати (ДАСО, Ф.Р-3790. Оп. 1. Спр. 22: 5-6).

Отже, ефективність діяльності тресту “Укрсільпромбуд” на Сумщині залишалася на низькому рівні. Його участь у відновлювальних та розбудовчих процесах позначалася відставанням темпів, невиконанням планів, порушенням черговості та нерівномірністю проведення робіт в районах області. Головною причиною цих явищ стала недолугість системи організації відбудовчого процесу як на рівні країни, так і регіону, проявами якої стали недостатнє фінансування, нестача будівельних матеріалів, дефіцит кваліфікованих кадрів, формування умов для наростання негативних суб’єктивних чинників: посадової недбалості та корупції з боку відповідальних осіб.

Для подальших досліджень перспективним вважаємо комплексний аналіз розвитку промисловості та виробничої інфраструктури в сільській місцевості в повоєнну добу і ролі спеціалізованих будівельно-монтажних організацій у цьому процесі.

Література:

- Бажан, 2005 – *Бажан О.Г.* Особливості відбудовчого періоду в Українській РСР у другій половині 40-х – на початку 50-х років ХХ ст. // Наукові записки НаУКМА: Історичні науки. 2005. Т. 41. Історичні науки. С. 20-28.
- Баран, 2003 – *Баран В.К.* Україна: новітня історія (1945-1991 рр.). Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2003. 670 с.
- Більше жител, 1954 – Більше жител для трудящих // Ленінська правда. 1954. 20 жовтня. № 213 (3665). С. 1.
- Борьба партии, 1978 – Борьба партии и рабочего класса за восстановление и развитие народного хозяйства СССР (1943-1950 гг.). Москва: Мысль, 1978. 324 с.
- Голод, 1950 – *Голод В.* Будівництво майстерні зволікається // Більшовицька зброя. 1950. 23 червня. № 125 (2547). С. 3.
- ДАСО – Державний архів Сумської області.
- Дехнич, 1954 – *Дехнич М.* Що стримує будівництво в Буринській МТС? // Ленінська правда. 1954. 21 серпня. № 171 (3623). С. 2.
- Історія селянства, 1967 – Історія селянства Української РСР: у 2 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1967. 535 с.
- История социалистической, 1980 – История социалистической экономики СССР: в 7 т. Т. 6. Москва: Наука, 1980. 589 с.
- Маляренко, 1953 – *Маляренко Г.* Бракороби з облконтори «Укрсільпромбуду» // Ленінська правда. 1953. 9 грудня. № 242 (3438). С. 3.
- Мічуда, 2005 – *Мічуда В.В.* Проектування і будівництво колгоспних сіл у післявоєнні роки (1946-1950) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. наук. ст. Київ, 2005. Вип. 8. С. 213-217.
- Ревенко, 2010 – *Ревенко В.В.* Будівництво і проектування сіл Півдня України у післявоєнний період (1945-1955 рр.) // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Історія. 2010. Т. 140, Вип. 127. С. 144-148.
- Розвиток народного, 1967 – Розвиток народного господарства Української РСР (1917-1967): у 2 т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 1967. 500 с.
- Сумская область, 1963 – Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза (1941-1945 гг.): сборник документов и материалов. Харьков: Харьковское книжное изд-во, 1963. 460 с.
- Сумская область, 1988 – Сумская область в период Великой Отечественной войны. 1941-1945: сборник документов и материалов. Киев: Наукова думка, 1988. 440 с.
- Сушик, 2012 – *Сушик І.В.* Соціально-економічний розвиток волинського села у перше повоєнне десятиріччя // Український селянин. 2012. № 13. С. 222-224.
- Терещенко, 2016 – *Терещенко Т.В.* Стан житлового будівництва в сільській місцевості у 1945-1950 рр. (на матеріалах центральних областей України) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 45. Т. 1. С. 277-280.
- Тітіка, 2015 – *Тітіка О. О.* Роль місцевої промисловості України в соціально-економічному відродженні села в 1946-1950 рр. // Український селянин. 2015. № 15. С. 92-95.
- ЦДАВОВУ – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
- Юрчук, Кожукало, 1986 – *Юрчук В.И., Кожукало И.П.* Коммунистическая партия во главе всенародной борьбы за восстановление и развитие народного хозяйства Советской Украины (1946-1950 гг.). Киев: Политиздат Украины, 1986. 365 с.

References:

- Bazhan, 2005 – *Bazhan O. H.* Osoblyvosti vidbudovchoho periodu v Ukrainskii RSR u druhi polovyni 40-kh – na pochatku 50-kh rokiv XX st. [Peculiarities of the reconstruction period in the Ukrainian SSR in the second

- half of the 40s – at the beginning of the 50s of the XX cent.] // *Naukovi zapysky NaUKMA: Istorychni nauky*. 2005. T. 41. Istorychni nauky. S. 20-28. [in Ukrainian].
- Baran, 2003 – *Baran V. K.* Ukraina: novitnia istoriia (1945-1991 rr.) [Ukraine: recent history (1945-1991)]. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, 2003. 670 s. [in Ukrainian].
- Bilshe zhytel, 1954 – Bilshe zhytel dlia trudiashchykh [More housing for working people] // *Leninska pravda*. 1954. 20 zhovtnia. № 213 (3665). S. 1. [in Ukrainian].
- Bor'ba partii, 1978 – Bor'ba partii i rabocheho klassa za vosstanovlenie i razvitie narodnogo khozyaystva SSSR (1943-1950 gg.) [The struggle of the party and the working class for the restoration and development of the national economy of the USSR (1943-1950)]. Moskva: Mysl', 1978. 324 s. [in Ukrainian].
- Holod, 1950 – *Holod V.* Budivnytstvo maisterni zvolikaietsia [The construction of the workshop is delayed] // *Bilshovytska zbroia*. 1950. 23 chervnia. № 125 (2547). S. 3. [in Ukrainian].
- DASO – Derzhavnyj arhiv Sums'koi oblasti [State Archive of Sumy Region]. [in Ukrainian].
- Istoriia selianstva, 1967 – Istoriia selianstva Ukrainskoi RSR [History of the peasantry of the Ukrainian SSR]: u 2 t. T. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1967. 535 s. [in Ukrainian].
- Istoriya sotsialisticheskoy, 1980 – Istoriya sotsialisticheskoy ekonomiki SSSR [History of the socialist economy of the USSR]: v 7 t. T. 6. Moskva: Nauka, 1980. 589 s. [in Russian].
- Maliarenko, 1953 – *Maliarenko H.* Brakoroby z oblkontory «Ukrsilprombudu» [Bunglers from the regional office of “Ukrsilprombud”] // *Leninska pravda*. 1953. 9 hrudnia. № 242 (3438). S. 3. [in Ukrainian].
- Michuda, 2005 – *Michuda V. V.* Proektuvannia i budivnytstvo kolhospnykh sil u pisliavoienni roky (1946-1950) [Design and construction of collective farm villages in the post-war years (1946-1950)] // *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka: zb. nauk. st.* Kyiv, 2005. Vyp. 8. S. 213-217. [in Ukrainian].
- Revenko, 2010 – *Revenko V. V.* Budivnytstvo i proektuvannia sil Pivdnia Ukrainy u pisliavoiennnyi period (1945-1955 rr.) [Construction and design of villages in Southern Ukraine in the post-war period (1945-1955)] // *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Istoriiia*. 2010. T. 140, Vyp. 127. S. 144-148. [in Ukrainian].
- Rozvytkok narodnoho, 1967 – Rozvytkok narodnoho gospodarstva Ukrainskoi RSR (1917-1967) [Development of the national economy of the Ukrainian SSR (1917-1967)]: u 2 t. T. 2. Kyiv: Naukova dumka, 1967. 500 s. [in Ukrainian].
- Sumskaya oblast', 1963 – Sumskaya oblast' v period Velikoy Otechestvennoy voyny Sovetskogo Soyuza (1941-1945 gg.): sbornik dokumentov i materialov [Sumy region during the Great Patriotic War of the Soviet Union (1941-1945)]. Kharkov: Khar'kovskoe knizhnoe izd-vo, 1963. 460 s. [in Russian].
- Sumskaya oblast', 1988 – Sumskaya oblast' v period Velikoy Otechestvennoy voyny. 1941-1945: sbornik dokumentov i materialov [Sumy region during the Great Patriotic War. 1941-1945: a collection of documents and materials]. Kiev: Naukova dumka, 1988. 440 s. [in Russian].
- Sushyk, 2012 – *Sushyk I. V.* Sotsialno-ekonomichni rozvytok volynskoho sela u pershe povoienne desiatyrichchia [Socio-economic development of the Volyn village in the first post-war decade] // *Ukrainskyi selianyn*. 2012. № 13. S. 222-224. [in Ukrainian].
- Tereshchenko, 2016 – *Tereshchenko T. V.* Stan zhytlovoho budivnytstva v silskii mistsevoli u 1945-1950 rr. (na materialakh tseentralnykh oblastei Ukrainy) [The state of housing construction in rural areas in 1945-1950 (based on materials from the central regions of Ukraine)] // *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. 2016. Vyp. 45. T. 1. S. 277-280. [in Ukrainian].
- Titika, 2015 – *Titika O. O.* Rol mistsevoi promyslovosti Ukrainy v sotsialno-ekonomichnomu vidrodzhenni sela v 1946-1950 rr. [The role of the local industry of Ukraine in the socio-economic revival of the village in 1946-1950] // *Ukrainskyi selianyn*. 2015. № 15. S. 92-95. [in Ukrainian].
- CDAVOVU – Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine]. [in Ukrainian].
- Yurchuk, Kozhukalo, 1986 – *Yurchuk V. I., Kozhukalo I. P.* Kommunisticheskaya partiya vo glave vsenarodnoi bor'by za vosstanovlenie i razvitie narodnogo khozyaystva Sovetskoi Ukrainy (1946-1950 gg.) [The Communist Party at the head of the nationwide struggle for the restoration and development of the national economy of Soviet Ukraine (1946-1950)]. Kiev: Politizdat Ukrainy, 1986. 365 p. [in Russian].